

Te Tikanga Rīanga Tōkeke 2020

Whaimana Paengawhāwhā 2020



Te Tikanga Rīanga Tōkeke 2020

(Whaimana 1 Paengawhāwhā 2020)

Pānuitia tō kaupapahere ka tuku pātai ai

Kei roto i tēnei tikanga ko ngā āwhina hei āwhina i a koe ki te whakahaere i tō hononga me tō kairī, engari kāore tēnei i runga ake i tō kaupapahere rīanga.

Me pānui koe i tō kaupapahere i ngā wā katoa kia mōhio ai koe ki ō haepapa, ā, ka pātai atu ki tō kairī mō ngā wāhi kāore koe i te mārāma.



Ngā kaupapa

Mō Te Tikanga Rīanga Tōkeke	Whārangi 2
Ō mātau haepapa noa ki a koe	Whārangi 3
Tā mātau e tūmanako ana mai i a koe	Whārangi 5
Ka aha ina tonono koe, hoko rānei i te rīanga mai i a mātau	Whārangi 6
Tā mātau e tūmanako ana mai i a koe ina tonono koe, hoko rānei i te rīanga mai i a mātau	Whārangi 7
Ka aha ina tuku kerēme koe	Whārangi 10
Tā mātau e tuku ana mai i a koe ina tuku kerēme koe	Whārangi 11
Ka aha ina tuku koe i tētahi amuamu	Whārangi 13
Ka aha mēnā ka wāhia e mātau tēnei tikanga	Whārangi 15

Kei roto te Tikanga i Te Reo Ingarihi, Te Reo Māori me Te Reo Rotarota o Aotearoa. Mēnā he rerekētanga kei waenga i ngā whakaputanga nei, ka mana ko te whakaputanga reo Ingarihi.

Mō Te Tikanga Rīanga Tika

E whakatenatena ana Te Tikanga Rīanga Tōkeke i te whanonga pai me te ngaiotanga i roto i te ahumahi rīanga. E whakaahua ana te tikanga i te āhua o tō hononga me tō kairī, tae atu ki ngā mea me whakamōhio atu koe, ā, me pēhea tā rātau urupare. Te tikanga:

- he whakamārama he aha e kapi ana i Te Tikanga Rīanga Tōkeke, ā, e hāngai ana ki a wai
- he whakaahua i ō kōrua haepapa ko tō kamupene rīanga
- he whakamārama ka aha ina tuku kerēme koe, amuamu rānei.

I roto i tēnei tikanga:

- ko te kupu "mātau" e kōrero ana mō te kamupene rīanga.
- ko 'koe' me 'tō' e kōrero ana mō te kaupupuri kaupapahere. Mēnā ka hoko rīanga koe mai i a mātau mā tētahi kaiwhakarite rīanga, kaitohutohu rānei, nō reira ko te kaiwhakarite, kaitohutohu rānei tō māngai mō te āhuratanga ki tēnei

tikanga.

E kapi ana i tēnei tikanga ngā hua rīanga katoa, engari kua te rīanga hauora me te rīanga tangata.

E hāngai ana tēnei tikanga ki ngā mema katoa o te Kaunihera Rīanga o Aotearoa ('ICNZ').¹

E kapi ana i tēnei tikanga ngā kaupupuri kaupapahere ā-tangata, ā-hinonga rānei 19 ngā kaimahi, iti iho rānei.

E rēhita ana mātau i raro i te ture me tētahi kaupapa whakatau wenewene motuhake, ā-waho hoki.

Ka whakamōhio atu koe ko ēhea te kaupapa e rēhita ana mātau me ngā tuku i ngā taipitopito whakapā ki a koe. Ka whiriwhiria e ngā kaupapa ngā amuamu mō mātau, tae atu ki ngā takahitanga o tēnei tikanga.

Ka ū mātau ki tēnei tikanga me te whakatutuki i ō mātau herenga i raro i ngā ture me ngā rekureihana e whakahaere ana i te ahumahi.

¹ Engari, e hāngai anake te tikanga ki ngā taituarā o Lloyd's mō ngā whakahaere i tuku mā tētahi kaiinihua e noho ana i Aotearoa.

Ō mātau haepapa noa ki a koe

E whakamārama ana tēnei wāhanga ki a koe he pēhea tā mātau mahi tahi me koe me te whitiwhiti noa me koe. E kapi ana anō i tēnei ō motika i raro i te ture matatapu.

1. E pūmau ana mātau ki ngā paerewa tiketike o te tuku ratonga.
2. Ka pūrangiāho te āhua o ā mātau mahi, ā, ka tika, ka tino pono ki a koe.
3. Ka mahi mātau mō te painga o ā mātau kiritaki noho pono me te tika ki a koe, me te whakatutuki i ā mātau mahi, herenga hoki.
4. Ka waihanga, whakamāketete me te hoko atu i ā mātau hua i runga i te wairua tōkeke.
5. Ka kitea, ka whakatikatikatia e mātau ngā mahi koretake i roto i tā mātau kamupene.
6. Ka mārama tā mātau whakawhitiwhiti, ā, ka:
 - tika te whakautu i ō pātai, ā, ka tuhia mēnā ka tonoa
 - whakamārama i ngā mōhiohio me tuku mai e koe ina tonu rīanga koe, te whakahou kaupapahere, te tuku kerēme rānei
 - whakamārama i te hiranga o tō whakapuaki mōhiohio kei te pono, whānui, tino hou me te hāngai
 - whakawātea mai i tō kaupapahere ki a koe, ā, e whakarārangi ana i roto i te reo Ingarihi māmā he aha kei te inihuatia, ā, he aha ō herenga
 - kōrero ki a koe mō ngā rerekētanga ki tō kaupapahere
 - whakamārama i ā mātau whakataunga kia tika, kia mārama, kia koi, ā, kia tōtika i roto i ā mātau whakawhitiwhititanga me koe.
7. Ka whakangungua e mātau ā mātau kaimahi, māngai hoki ki te whakatutuki i ō mātau here ki a koe. Kei roto i ā rātau whakangungutanga ko ngā whakaritenga o tēnei tikanga, ture tūmataitinga me ngā mōhiohio mō ā mātau hua, ā, kei roto anō pea ko ngā mātāpono o te rīanga me ngā ture kiritaki hāngai.
8. E āhei ana koe ki te tonu me te whiwhi i ngā whakamāramatanga mō ngā ture, here me ngā aukatinga o tō kaupapahere rīanga. Ka whai mātau i ngā mahi tōtika ki te āwhina i te hunga hauā, i te hunga rānei e tapepe ana ki te reo Ingarihi.

Ka ū mātau ki te ture tūmataitinga

9. I raro i te ture tūmataitinga kei a koe te motika ki te:
 - toro atu ki ngā mōhiohio e puritia ana mātou mōu, tae atu ki ngā mōhiohio e whirinaki ana mātau mō te tātari i tō kerēme
 - tonono i a mātau kia whakatikahia ngā hapa, ngā hē rānei o ngā mōhiohio e puritia ana e mātau mōu, te tāpiri rānei ki aua mōhiohio tētahi tauākī i tonono kia whakatikahia engari kīhai i whakatinanahia
 - mōhio ka ahatia e mātau ngā mōhiohio e puritia ana mātau mōu.
10. Ehara i te mea koinā katoa ngā ture matatapu i runga ake.
11. Ka taea e mātau ētahi, te katoa rānei o ō mōhiohio ka tonono e koe te kaiponu i ētahi āhuatanga tauwhāiti. Mēnā ka kaiponuhia e mātau ētahi mōhiohio mōu, ka kōrerohia atu ngā pūtake ki a koe. Ka taea e koe te tonono ki a mātau kia tuhia mai e mātau ā mātau pūtake. Mēnā kāore koe i te rata ki ngā pūtake ka tukuna e mātau, ka taea e koe te tuku amuamu ki tā mātau tukanga whakatau wenewene ā-roto.
12. Kāore e whakamahia e mātau ngā mōhiohio e puritia ana mōu mō tētahi atu kaupapa ki tērā i whakapuakina ki a koe.
13. Ka whakaritea e mātau ka tiakina, ka rokirokitia ō mōhiohio whaiaro e puritia ana mōu.
14. Ka taea e koe te tuku tētahi amuamu ki Te Mana Mātāpono Matatapu mēnā ki ōu whakaaro kua raweketia tō tūmataitinga, otirā mēnā e whakahē ana koe ki ā mātau pūtake mō te kaiponu mōhiohio².

² Mēnā he māharahara tūmataitinga ōu, ka taea e koe te whakapā atu ki Te Mana Mātāpono Matatapu i 0800 803 909, i www.privacy.org.nz i rānei.

Tā mātau e tūmanako ana mai i a koe

- Me pono, me tika, me pūrangiaho tō āhua, ā, me whakaaro pai ki a mātau.
- Me tuku mai e koe ngā mōhiohio nui katoa mōu, mō ētahi atu me ngā rawa katoa me ngā mōrea kua rīia i raro i tēnei kaupapahere. Me whānui aua mōhiohio, ā, me hou tonu. Me tuku mai e koe aua mōhiohio ina:
 - > tonu koe mō te rīanga
 - > whakahou, whakarerekē rānei koe i tō kaupapahere
 - > rerekē o āhuatanga i te wā kei raro tō rīanga i a mātau
 - > tuku kerēme koe.
- Mēnā kāore koe i te mōhio he aha ngā mōhiohio nui, me pātai mai.
- Mēnā he hauātanga ōu, he tapepe rānei tō reo Ingarihi, ā, kei te hiahia āwhina koe, me pātai mai kia āwhinatia koe.

Ka aha ina tono koe, ka hoko rīanga rānei koe mai i a mātau

Ka whakamārama tēnei wāhanga me aha mātau me ngā mea e hiahia ana mai i a koe ina tono rīanga koe mai i a mātau.

15. Kei te hiahia mātau ki te mōhio he aha ngā mōhiohio ka āwhina i a mātau ki te whakatau mēnā me tuku rīanga me ngā ture. Kia tutuki ai tēnei ko tā mātau he:
- tuku pātai hei āwhina i a koe kia mārama ai ki ngā momo mōhiohio me mōhio mātau
 - whakamōhio atu ki a koe me tuku mai e koe ngā mōhiohio nui katoa, ahakoa ka pātaihia e mātau, kāore rānei
 - tuku i tētahi whakarāpopototanga mārama o ngā āhuatanga hira o tō kaupapahere, tae atu ki ngā mea kāore e kapi ana
 - whakamārama i tō here ki a mātau, ā, ka aha mēnā kāore e tutuki i a koe o here ki a mātau. Ka tutuki i a mātau tēnei:
 - > ina hoko rīanga koe mai i a mātau
 - > i te wā kei raro tō rīanga i a mātau
 - > ina whakahou koe i tō rīanga me mātau.
 - ka whakamōhio atu ki a koe ki te kore e whakapuakina ngā mōhiohio ka whai pānga pea ki tō āhei ki te tuku i tētahi kerēme tika. Ko ngā mōhiohio nui e hira ana kia whai pānga ai ki ā mātau whakatau mēnā me tuku rīanga mātau, ā, me ngā ture
 - kia tika te urupare ki ngā mōhiohio kāore i whakapuakina e koe. Engari, ki te kore e whakamōhio mai koe i a mātau mō tētahi mea ka whai pānga ki tā mātau whakatau ki te tuku rīanga ki a koe, ngā ture rānei o te rīanga i a koe, ka whakahē pea mātau ki te utu i tētahi wāhanga, te katoa rānei o tō kerēme, ka whakakorehia rānei e mātau tō rīanga mai i te rā tīmata o tō kaupapahere.

Tā mātau tūmanako i a koe ina tonu koe mō, te hoko rīanga rānei mai i a mātau

- Me tuku mai e koe ngā mōhiohio nui katoa mōu, mō ētahi atu me ngā rawa katoa me ngā mōrea kua rīia i raro i tēnei kaupapahere. Ko te tikanga o te nui ka whai pānga ki ā mātau whakatau mēnā me tuku rīanga mātau, ā, me ngā ture. Me whānui aua mōhiohio, ā, me hou tonu. Me tuku mai e koe aua mōhiohio ina:
 - > tonu koe mō te rīanga
 - > whakahou, whakarerekē rānei koe i tō kaupapahere
 - > rerekē ō āhuatanga i te wā kei raro tō rīanga i a mātau
 - > tuku kerēme koe.
- Me pānui e koe tō puka rīanga me ngā kupu o te rīanga ka whakamōhio mai mēnā me whakamārama e mātau he wāhi, me whakatika rānei.
- Me kōrero mai mō ngā rerekētanga ki ō taipitopito whakapā.

Ngā mōhiohio me tuku mai pea e koe ki a mātau

Mēnā kāore koe i te mōhio he aha ngā mōhiohio nui, me pātai mai. Ki te tukuna ēnei mōhiohio ehara i te mea ka whakahētia tō tono, kerēme rānei. Ka āwhina i a mātau ki te arotake i ngā mōrea e rīa ana koe e mātau.

Kei roto ētahi tauira i ngā rārangi e whai ake o ngā mōhiohio nui mōu, tō hoa, me ētahi atu kei raro i tō kaupapahere rīanga me mōhio pea mātau.

Mō ngā tono rīanga katoa

- ngā whiu taihara, engari e herea ana koe e te ture kia kaua e whakaaturia
- ngā whakakāhoretanga a tētahi kamupene rīanga ki te rī i a koe
- ngā kerēme o mau, me ngā kerēme i whakakāhoretia e tētahi kamupene rīanga
- ngā pekerapu, kaihautanga, whakakorenga rānei o mua.

Mō te rīanga whare me ngā taonga

- te tawhito, te nui me te wāhi o te whare
- ngā aituā o mua, hītori rānei o ngā ngaronga – mēnā i rīa koe i mua i taua wā, kāore rānei – tae atu ki te whānako, weranga, tūkinō nā te wai, rū, hau, waipuke me te horo
- te rerekē o te whakamahi i tō whare (hei tauira, mēnā e whakamahia ana tō kāinga hei pakihi, mēnā kāore te whare i te nōhia mō ngā rā neke atu i te 60 piri tata)
- mēnā e retihia ana tō whare
- mēnā kei te whakariterite koe ki te whakahaere i ngā tapitapi nui, te whakahou rānei i tō whare
- mēnā kei te reti koe i te whare o tētahi atu
- mēnā he whiu taihara o te hunga ka uru mai ki tō taha noho ai
- ngā tūkinotanga o mua ki tō whare
- mēnā ka whakaputua o rawa.

Mō te rīanga waka

- ka rerekē ngā kaitaraiwa, me te rerekē o te kaitaraiwa matua o tētahi waka kua rīa
- tētahi rerekētanga ki te whakamahinga o te waka kua rīa (hei taurira, he waka motuhake kua whakamahia ināianei hei waka karere)
- mēnā he matua koe e rī ana i te waka o tō tamaiti i raro i tōu ake ingoa
- ngā takahitanga ikiiki o mua, tae atu ki te hohoro o te haere, he toatoa te taraiwa, he taraiwa haurangi, taraiwa kōhatu rānei
- ngā whakarerekētanga kōkau (ahakoa hanganga, mahinga, rerehua rānei) ki tētahi waka kua rīa
- ngā aituā o mua, he hītori o ō ngaronga, ahakoa i te whai rīanga koe, kāore rānei.

Mō te rīanga hāereere

- ō mate, tohumate rānei onāianei e mōhio ana koe, kātahi anō rānei ka mōhio i mua tonu i te wā haere
- ngā whenua e haere ana koe, tae atu ki ngā rerekētanga ki tō toronga
- te whenua e noho ana koe
- te roa o te wā e hiahia ana mō te rīanga
- mēnā ko tō hāereere rīanga mōu ake, mō te pakihī, ngā mea e rua rānei
- ngā mahi mōrea nui e mōhio ana koe kei te whai koe (hei taurira, te eke i tētahi mīhini papaneke, te ruku, te hūpeke hererapa, te reti hukarere rānei).

Mō te rīanga pakihī

- te wāhi o te pakihī
- ngā mahinga e whakahaerehia ana e te pakihī, tae atu ki ngā rerekētanga o ngā mahi i whakahaerehia e te pakihī.

Ka aha ina tuku kerēme koe

Ka āwhina tēnei wāhanga ki te whakamārama ka aha mātau me tā mātau e tūmanako ana i a koe ina tuku kerēme koe.

Ka wawe, tika, pūrangiaho hoki tā mātau whakahaere i ō kerēme

16. Ina tuku kerēme koe, ko tā mātau ka:

- whakamārama atu me pēhea te tuku i tō kerēme
- whakamārama he aha ake ngā mōhiohio me tuku mai e koe hei tukatuka i ō kerēme
- whakamārama i ngā upane ka whāia e mātau ina whakaritea tō kerēme
- whakamōhio atu ko ngā mōhiohio ka tukuna mai e koe me pono, whānui, tino hou me te hāngai
- whakamōhio haere i a koe mō te anga whakamua o tō kerēme
- whakatau kia wawe, kia tika ngā kerēme whaimana
- āta whakamārama i pēhea tā mātau whakarite i te whakatau
- āta whakamārama kia koi me te tōtika i ngā pūtake, mēnā ka whakakāhoretia te katoa o tō kerēme, he wāhanga rānei.

17. Ina tuku kerēme koe, ko tā mātau ka:

- whakamōhio atu kua tae atu i roto i te 5 rā mahi o te whiwhi i tō kerēme
- whakatau mēnā ka whakaaetia tō kerēme, kāore rānei i roto i te 10 rā mahi o te rā o tā mātau whiwhi i ngā mōhiohio katoa e hiahiatia ana e mātau hei whakatau i tō kerēme.

18. Kāore pea e taea e mātau te whakatau i ngā wā katoa mēnā me whakaae tō kerēme, kāore rānei i roto i te 10 rā mahi. He kerēme uaua pea tāu e roa ai tā mātau tātari, kei runga rānei i te tiki mōhiohio mai i ētahi atu. Mēnā kāore e taea e mātau ēnei wā te whakatutuki ahakoa pēhea, ka:

- whakamārama atu mātau he aha ai
- whakamōhio atu ki a koe e hia pea te roa mō mātau ki te tuku whakatau mō tō kerēme
- whakamōhio haere i a koe i ia 20 rā mahi, i tētahi atu wā rānei e whakaae tahi ana tātau, kia tatū rā anō tō kerēme.

19. Ka tono atu me te whai whakaaro ki ngā mōhiohio hāngai anake me ngā mōhiohio nui ina whakatewhatewha ana me te tuku whakatau mō tō kerēme.

20. Ka matatapu tā mātau whakarite i ō mōhiohio, otirā ina whakaae koe kia tukuna e mātau ēnei ki ētahi atu, pērā i ngā kaitohutohu, ngā āteha, kaiwhakatika, kaiwhakarato hoki.

Tā mātau e tūmanako ana i a koe ina tuku kerēme koe

- Me pono koe ina tuku kerēme.
- Me wawe tonu te whakapā mai ina mōhio koe kua ngaro, kua tūkinohia rānei tētahi mea i tukuna mai ai e koe he kerēme.
- Me mahi tahi koe me mātau ki te tuku i ngā mōhiohio ka tonoa e mātau hei whakatau i tō kerēme.

Ka whai pānga tētahi parekura, aituā rānei ki te āhua o tā mātau mahi noa i ngā mahi

21. Kāore pea e taea e mātau te whai i ngā wā kua whakaritea e tēnei tikanga ina pā mai he parekura, he aituā rānei i te mea he tino nui pea ngā kerēme ka tae mai, ā, ka whakawhirinaki atu pea mātau ki ētahi atu.
22. Engari, ina pā mai he parekura, he aituā rānei, ka:
 - whakapau kaha mātau ki te whakatutuki i ō mātau here katoa i roto i tēnei tikanga
 - wawe tonu te urupare mā tētahi āhuatanga ngaio, whaitake, ngākau aroha hoki
 - whakamōhio haere i a koe i ia 20 rā mahi, i tētahi atu wā rānei e whakaae tahi ana tātau, kia tatū rā anō tō kerēme
 - tohu me te urupare ki ngā kiritaki e noho whakaraerae ana e ai ki ō rātau āhuatanga takitahi³
 - mōhio hoki mātau he wā uaua tēnei mōu.

Ka taea e koe te tuku amuamu mēnā kāore koe i te rata ki ā mātau hua, ratonga rānei

23. Kei te ū mātau ki ngā taumata tiketike o te ratonga kiritaki. Mēnā kāore koe i te rata ki tētahi āhuatanga o tā mātau ratonga, me whakamōhio mai, ā, ka ngana mātau kia whakatikahia.
24. Mēnā kāore e taea e mātau tētahi raruraru ratonga kiritaki te whakatika mōu, ka āhei koe ki te tuku amuamu.
25. Ko te amuamu he tohutohu ā-waha, ā-tuhi rānei kāore koe i te rata ki ā mātau hua, ratonga rānei, te tukanga whakarite amuamu ake rānei, ā, e tūmanako ana koe ka whakaritea tēnei.

³ Kei roto i tēnei ko ngā kōrero e pā ana ki ngā aratohu Tikanga Pai Rawa a

[Te Kāhui Tika Tangata mō te whakaraupapa haere i ngā kiritaki e noho whakaraerae ana.](#)

Ka aha ina tuku amuamu koe

Ka āwhina tēnei wāhanga ki te whakamārama ka aha mātau, ā, he aha ō kōwhiringa mēnā ka tuku amuamu koe.

26. Mēnā ka tukuna mai e koe he amuamu, ko tā mātau ka:

- whakamōhio atu kua tae atu i roto i te 5 rā mahi o te whiwhi i tō amuamu
- tuku i te ingoa me ngā taipitopito whakapā o te tangata e whakahaere i tō amuamu
- tukuna ki tā mātau tukanga whakatau wenewene ā-roto
- whakarite mā tētahi tangata matatau, kāore i whakahaere i tō kēhi, e tino whakatewhatewha i tō amuamu mēnā ka tonoa e koe
- urupare ki tō amuamu i roto i te 10 rā mahi o te rā o tā mātau whiwhi i ngā mōhiohio katoa e hiahiatia ana e mātau hei whakatau i tō amuamu. Mēnā he nui atu anō ngā mahi hei whai mā mātau, ka tonu rānei mō ētahi atu mōhiohio, ka whakaae tāhi tātau mō tētahi wā e tika ana
- whakamōhio haere i a koe i ia 20 rā mahi, i tētahi atu wā rānei e whakaae tahi ana tātau, kia tatū rā anō tō amuamu
- whakamōhio atu ki a koe ka tōmuri pea ētahi amuamu i te mea me whiwhi mōhiohio mātau mai i ētahi atu, engari mēnā ka pā mai tēnei ka whakamōhiohia atu koe.

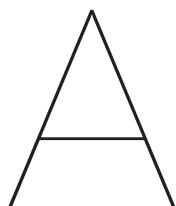
Ka noho tuwhera ō mātau whakaaro mō te whakatau amuamu mā te whakariterite, tāporetanga me te takawaenga

27. Ka ngana mātau ki te whakatau i tō amuamu mā tā mātau tukanga whakatau wenewene ā-roto i roto i te rua marama o tō tuku mai. Ki te kore e taea e mātau tēnei whakatutuki ki tāu i hiahia ai, ka:

- whakamārama ā-tuhi mātau he aha ai
- tuku i tētahi reta 'komutunga' ki a koe kia taea e koe tō amuamu ki te heri ki tētahi kaupapa whakatau wenewene
- whakamōhio atu ki a koe ko tēhea te kaupapa i rēhita atu mātau me te tuku i ngā taipitopito whakapā ki a koe.

28. Ka whakamārama atu mātau ka taea e koe tō amuamu te tuku ki tā mātau kaupapa whakatau wenewene ā-waho i muri i te rua marama, mēnā kāore koe i te hiahia ki te whakatau i tō kerēme mā tā mātau tukanga whakatau wenewene ā-roto. Ehara i te mea me whai koe i tēnei.

29. Mēnā ki ōu whakaaro kua aukatia koe ka taea e koe te whakapā atu ki Te Kāhui Tika Tangata i 0800 496 877, mā tana paetukutuku rānei www.hrc.co.nz.



Tuatahi, me whakamōhio mai kei te raruraru

Ka whakamōhio atu mātau ki a koe kei te tiroirohia e mātau i roto i te 5 rā o te whiwhi i tō amuamu

Ka urupare mātau ki tō amuamu i roto i te 10 rā mahi o terā o tā mātau whiwhi i ngāmōhiohia katoa e hiahiaia ana e mātau hei whakatau i tō amuamu.

Hi

Mēnā ka tonoa e koe, ka riro mā tētahi tangata tangata matatau kāore i te whakarite i tō kēhi e tino whakatewhatewha i tō amuamu.

Ka whakamōhio haere mātau i a koe i ia 20 rā mahi, i tētahi atu wā rānei e whakaae tahi ana tātau, kia tatū rā anō tō amuamu.

Mēnā kāore e taea e mātau tō amuamu te whakatau i roto i te 2 marama kei a koe te tikanga ki te heri ki tā mātau kaupapa whakatau wenewene ā-waho. Ka tukuna e tō kairi tētahi reta komutunga ki a koe hei tīmata i tēnei tukanga.

Ina tukuna he reta komutunga i tō amuamu utunga ki a koe e 3 marama te roa ki a koe ki te tuku i tō amuamu mēnā ko te kaupapa rianga o tō kairi ko IFSO, he 2 marama rānei mēnā ko FSCL.

E ai ki tō kairi, ka haere tō kēhi ki FSCL, te IFSO rānei.

Kāore he utu mō te heri i tō amuamu ki te kaupapa whakatau wenewene ā-roto.



Kaupapa Whakatau Wenewene ā-Roto

- > Financial Services Complaints Ltd (FSCL)
- > Insurance and Financial Services Ombudsman (IFSO)

Engari, mēnā kāore tonu koe i te rata ki te otinga ka taea tonu e koe te kōkiri ki te ture (māu anō e utu).

E herea ana te kairi ki te whakatau a te kaupapa whakatau wenewene ā-waho.



Kua rite

Me wherawhera e tātau

Te marama ki tā mātau tukanga amuamu.

Ka aha mēnā ka takahia e mātau tēnei tikanga

E whakamārama ana tēnei wāhanga ka aha mēnā ka takahia te Tikanga Rīanga Tōkeke.

30. Ina he mema mātau nō te ICNZ, e paihere ana mātau ki te whai i tēnei tikanga. I roto i tā mātau paihere ka:
 - whakaritea e mātau ngā tukanga ā-roto tōtika whakaū i te pai kia taea e mātau te aroturuki i tā mātau tautuku ki te tikanga
 - pūrongo i ngā takahitanga ka kitea e mātau ki ICNZ
 - tuku i ngā pūrongo tautuku tikanga ki ICNZ ina hiahiatia ana.
31. Ka taea e te kaupapa whakatau wenewene ā-waho te whiriwhiri i ngā takahitanga o tēnei tikanga ina uru ki roto i te tukanga whakatau wenewene ā-roto me te tuku i tētahi reta komutunga. E herea ana mātau ki te ū ki te whakatau o taua kaupapa. Mēnā ka whakatau tā mātau kaupapa kua tino takahia e mātau te tikanga, ka pūrongoia e mātau taua takahitanga ki ICNZ.
32. Mēnā ka pūrongoia he takahitanga nui ki ICNZ, ka whakatewhatewhahia e te Komiti Tautuku Tikanga motuhake, ā, māna e tuku tūtohutanga ki te Poari o te ICNZ mō tā rātau whakatau.
33. Ka taea mātau te wāu, te whiu, te pana rānei mai i te ICNZ e tōna Poari mō ngā takahitanga nui o tēnei tikanga. E pūrongo ana ngā kaupapa whakatau wenewene ā-waho i ngā takahitanga nui o tēnei tikanga ki ICNZ mō tēnei kaupapa.
34. Ko te takahitanga nui he takahitanga o tētahi wāhitanga o te tikanga, he maha rānei ngā takahitanga o te tikanga, ka tau mai te whakaaro kino ki te ahumahi rīanga, ā, kāore hoki he whakamāramatanga tika. Hei tauira, me pūrongo ēnei e whai ake ki ICNZ:
 - kāore anō kia whakatauhia he kerēme i muri i te 12 marama
 - te whakarite i tētahi kerēme, amuamu rānei e pā mai ai te uauatanga ki te kaupapuri kaupapahere
 - kāore mātau i te ū ki te whakatau mai i tētahi kaupapa whakatau wenewene ā-waho e whakaae ana ki tētahi amuamu ki a mātau.
35. Ko ngā moni whaina ka utua e mātau ka whakamahia e ICNZ hei tuku akoranga mō te rīanga.

Ka whakatairanga mātau me te tuari whānui i ngā tārua o te tikanga

36. Ka whakatairanga a ICNZ me ana mema i tēnei tikanga me te whakawātea mai i ngā tārua.
37. Ka whakamōhiohia atu koe ki hea tiki ai koe i tētahi tārua o tēnei tikanga:
- ina hoko rīanga, whakahou rānei i tō rīanga me mātau
 - ina tuku kerēme koe
 - mēnā ka tukuna mai e koe he amuamu.
38. Ka whakaaturia e mātau te moko o te Tikanga Rīanga Tōkeke ki ā mātau paetukutuku me ngā kerēme me ngā tuhinga amuamu.



Insurance Council of New Zealand

Ko te ICNZ te māngai o ngā kairī whānui, ā, tata ki te 95 ōrau o te māketē rīanga whānui o Aotearoa e rīa e rātau, tae atu ki te haurua tiriona tāra te maha o ngā rawa me ngā taunahatanga o Aotearoa.

Ko te mahi a ICNZ he mahi mō ana mema me te iwi whānui o Aotearoa ki te hāpai i te pono me te whakamanawa ki te rīanga.

He raihana ō ngā mema ICNZ katoa i raro i te Insurance (Prudential Supervision) Act 2010, ā, ko ia tētahi i waitohu i te Tikanga Rīanga Tōkeke e here ana i ngā kairī kia tika te mahi. He mahi hira anō tā ICNZ ki te whakamōhio me te ako i ngā kiritaki mō ngā take me ngā mōrea rīanga hira.

Ki hea haere ai mēnā kei te hiahia āwhina atu anō koe

Mēnā he uaua tō mārama ki tō kaupapahere, i roto rānei i te tukanga kerēme, amuamu rānei, ka taea e ēnei whakahaere pea te āwhina i a koe:

- Tangata Turi www.deaf.org.nz
- Te Pūtahi Whakawhiti Reo www.dia.govt.nz/Translation-Service

Mō ētahi atu mōhiohio mō te Tikanga Rīanga Tōkeke me whakapā atu ki te:

Insurance Council of New Zealand

E wātea anō tēne tikanga i roto i:

- Te Reo Ingarihi
- Te Reo Rotarota o Aotearoa
- ororongo.

Ka kitea ngā hōputu katoa o te tikanga i www.icnz.org.nz/fair-insurance-code



Insurance Council of New Zealand

PO Box 474, Wellington
New Zealand

www.icnz.org.nz/fair-insurance-code
+64 4 472 5230